

AZ ESZTERHÁZY KÁROLY FŐISKOLA MEGÚJULT HERBÁRIUMA (EGR)

*Pénzesné Kónya Erika¹, Orbán Sándor², Pócs Tamás³,
Sass-Gyarmati Andrea⁴*

Eszterházy Károly Főiskola, Növénytani és Ökológiai Tanszék
Tanszékvezető, a Főiskola gyűjteményeinek felelőse¹, herbárium vezetője²,
herbáriumunk egyik alapító tagja³, herbáriumi gyűjteménykezelő⁴

Herbáriumunk közép-európai viszonylatban is jelentős növénygyűjtemény, különösen kiemelkedő a trópusi mohák anyaga. A virágos gyűjteményt Hortobágyi Tibor alapította 1949-ben a hallgatók példányaiból, amelyhez igen jelentős hozzájárulás volt a Suba János által 1962-ben az akkori Dobó Gimnáziumból megszerzett Vrabélyi Márton féle gyűjtemény. Ez az anyag azóta a Tanszék tagjainak gyűjtéseivel és vásárlásokból is jelentősen gyarapodott. A botanikai kutatások számára ma már mintegy 7456 virágos-, közel 8000 zuzmó- és 210 000 mohapéldány áll rendelkezésre. Világviszonylatban is jelentős a több mint 500 példányt számláló típusanyagunk és számos exsiccata sorozatot is őrzünk. Több mint 60 külföldi herbáriummal bonyolítunk folyamatos kölcsön- és csereforgalmat. A herbáriumot a Kulturális és Örökségvédelmi Hivatal 2007-ben (401/0055/004/2007 sz. Határozat alapján) védetté nyilvánította. A gyűjtemény egy 200 négyzetméteres, erre a célra kialakított helyiségben, korszerű szekrényekben van elhelyezve.

A mintegy 7500 virágos lapból eredetileg 1342 db-os a Vrabélyi Márton (1807-1877) féle gyűjtemény. Kimagasló értékű, esztétikus anyag és viszonylag jó állapotban megőrződött. A Vrabélyi által gyűjtött növényanyag egy része külön dokumentálás nélkül a Gödöllői Agráregyetem Növénytani Tanszékére került. A lapok másik része a korabeli csere útján hozzánk került növénymag, melynek gyűjtői közt szerepel néhány nagynevű botanikus, mint: A. Kerner, L. Holuby, H. Engler és K. Limpricht. A Kárpátok és hazánk területéről tovább gazdagítják a gyűjteményt: Papp József, Pénzes Antal, Kárpáti Zoltán, Vida Gábor, Pócs Tamás, Gelencsér Ilona, Suba János, Károlyi Árpád, Boros Ádám és Margittai Antal herbáriumi lapjai.

Originális példányok a gyűjteményben: *Veronica bachofenii* Heuff. f. *fissa* Pócs Romániából (typus!), *Hypochoeris uniflora* Vill. var. *zolyomiana* Vida a Kelemen havasokból (typus!), *Carex laggeri* Wimmer sp. nov. Svájcból (isotypus?).

A muzeális és tudománytörténeti értékű anyag az 1854–1962 között gyűjtött növényeket foglalja magába, ezt külön kezeljük az erre a célra készült mappákban. Nagyjából 210 hazai és külföldi botanikus neve fordul elő a címkéken.

A herbárium lapok közül számos restaurálásra szorul, néhány esetben a lapokat már nem lehetett megmenteni, helyrehozhatatlan a sérülés esetben pedig helyrehozhatatlan a sérülés.

A hatvanas éveket követően a virágos növényanyag folyamatos gyarapodása figyelhető meg a frissebb gyűjtések révén. Ezeket a herbárium lapokat külön helyen tároljuk.

A kriptogám herbáriumban az európai és a Kárpát-medencei gyűjtők közül: Boros Ádám, Fóris Ferenc, Károlyi Árpád, Kiszelyné Vámosi Anna, Szatala Ödön, Vajda László neve említendő. A gyűjtemény nagyobb része tengerentúli anyag, ami elsősorban Pócs Tamás munkásságának köszönhető.

Az elmúlt közel húsz év alatt pedig: Orbán Sándor, Pénzesné Kónya Erika, Kis Gabriella, Molnár Katalin és Sass-Gyarmati Andrea hazai és tengerentúli anyagai kerültek cédulázásra majd beosztásra, részben az MTA Bryológiai Kutatócsoport és számos OTKA projekt keretén belül gyűjtött anyagokkal.

Évente átlagosan ezer újabb mohapéldány kerül beosztásra, amit a nyári szakmai gyakorlat ideje alatt a főiskolások végeznek szigorú szakmai felügyelet mellett. A hallgatók részt vesznek a kriptogám herbárium adatbázisának az elkészítésében is.

Speciális gyűjteményeink

Különböző taxoncsoportok esetében – amelyeknek revízióját végezzük – illetve egyes földrajzi területek és sajátos élőhelyek herbárium reprezentálása során a teljesség igényére törekszünk, a mohák közül például a Calymperaceae család, a Colura, Cololejeunea, Lopholejeunea, Frullania nemzetségek és az epifill mohák esetében.

A Kárpát-medencei vonatkozású a löszfalak kriptogám vegetációjának feltérképezése, melynek során az érintett országokra nézve új adatok kerültek elő.

Az elmúlt évtizedben jelentős mennyiségű növényanyag gyűlt össze az Erdélyi Szigethegységéből (Munții Apuseni) is.

A Dél-Nyugat Dunántúl teljes flórájának feldolgozását dokumentálják Károlyi Árpád és Pócs Tamás gyűjtései.

A gyűjtemény felhasználása a kutatásban és az oktatásban

Mohagyűjteményünk képezi a közvetlen alapját a tanszékünkön folyó rendszertani és növényföldrajzi kutatásoknak. Részt vettünk a Bryologia Africana, a Flora Neotropica, a Flora of Australia és más nemzetközi projekteken a

Calymperaceae, Daltoniaceae és a Cololejeuneoideae csoportok taxonómiai világrevizíójával. Vizsgáltuk az indiai óceáni szigetvilág flóragenezisét.

A mohák stratégia vizsgálatához és diverzitás vizsgálatához a herbáriumban őrzött anyagokat használjuk fel. Adatokat szolgáltatunk számos helyen folyó taxonómiai, növényföldrajzi és ökológiai kutatáshoz. Anyagainkat rendszeresen kölcsönzik a világ nagy herbáriumai és kutatóközpontjai évente három-négy kutató dolgozik nálunk. A gyűjtemény anyagára alapozva több speciálkollégiumot tartunk és részt veszünk az ELTE és SZIE doktorképzésében posztgraduális képzéssel. Posztgraduális képzésben vettünk részt az Erasmus program keretében a Helsinkii Egyetemen és a venezuelai Andok Egyetemen, Méridában. A felsőoktatási tankönyvek bryológia fejezetei nálunk készültek. Több kül- és bel-földi hallgató doktori tevékenységét irányítottuk és irányítjuk a mohák kutatásának köréből. Kapcsolatban vagyunk az ország botanikusaival: rendszertani monográfiák elkészítése, NATURA 2000 Projekt, magvak életképességének a vizsgálata során évente két-három kutató végzi tanulmányait. De újabban számos anyagot szolgáltatunk molekuláris taxonómiai vizsgálatokhoz és az extrém száraz területen élő mohák és zuzmók ökofiziológiai kutatásához is. Nyári szakmai gyakorlati helyként a hallgatók a munka mellett folyamatosan elmélyíthetik a megszerzett elméleti tudásukat. A Nemzeti Kutatási Infrastruktúra Regiszterben (NEKIFUT SKI Regiszter) is szerepel a gyűjtemény és az Eszterházy Károly Főiskola mindenkori vezetése garantálja a folyamatos fenntartást, fejlesztést. Terveink között szerepel egy Bükk hegységi vadon élő gyógynövény gyűjtemény létrehozása és egy, a főiskola botanikus kertjébe került, ismert élőhelyű növényekből álló gyűjtemény létrehozása.

A herbáriumban részben vagy egészben fellelhető exsiccatumok:

Bryophyta Africana Selecta. Ed. R. Ochyra and T. Pócs
Bryophyta Arctica exsiccata. Ed. W. C. Steere and Kjeld A. Holmen
Bryophyta Exsiccata Generis Plagiochilae. Ed. J. Heinrichs & H. Anton
Bryophyta Exsiccata. Z. Iwatsuki and M. Mizutani
Bryophyta Hawaiica Exsiccata. Ed. W. J. Hoe
Bryophyta Neotropica Exsiccata. Ed. S. R. Gradstein
Bryophyta Selecta Exsiccata. Ed. H. Inoue
Bryophyta Vogesiaca Exsiccata. Ed. J.-P. Frahm
Bryophytes of Asia. Ed. H. Deguchi & T. Yamaguchi
Bryophytes of Asia. Ed. Z. Iwatsuki & M. Higuchi
Bryophytes of South China. Ed. B.J. Lin & L. Zhang
Bryophytorum Typorum Exsiccata. Ed. W. R. Buck.
Bryotheca Brasiliensis. Ed. E. Ule
Bryotheca Europaea. Ed. Rabenhorst, Winter
Bryotheca Gottingensis. Ed. I. Holz & J. Heinrichs.

Bryotheca Polonica. Ed. S. Lisowski Kraków, 1954
Camylopodes Centrali-Africanae. Ed. J.-P. Frahm
Camylopodes Peruvianaes Exsiccatae. Ed. J.-P. Frahm
Cryptogamas exsiccatae. Ed. F. Petrak
Fontinalaceae Exsiccatae. Ed. B. Allen
Hepaticae et Musci URSS exsiccati. Ed. I. Abramov
Hepaticae et Musci URSS exsiccati. Ed. L. I. Savicz-Ljubitzkaja
Hepaticae Europaeae Exsiccatae. Ed. V. Schiffner
Hepaticae Exsiccatae S. O. Lindbergii. Ed. S. Piipo
Hepaticae Japonicae Exsiccatae. Ed. S. Hattori
Hepaticae macroregioni meridionali Poloniae exsiccati. Ed. K. Jedrzejko, H. Klama, A. Stebel, J. Arnowiec
Hepaticae macroregioni meridionali Poloniae exsiccati. Liverworts of Southern Poland. Ed. K. Jedrzejko
Hepaticae macroregioni meridionali Poloniae exsiccati. Mosses of Southern Poland. Ed. K. Jedrzejko
Herbier Bryologique. Ed. J. L. De Sloover
Iter Indicium 1839/94. Ed. V. Schiffner
Moss exsiccati. Ed. T. C. Frye
Musci Australasiae Exsiccati. Ed. H. Streimann
Musci et Hep. Novae Caledoniae Exsiccati. Ed. I. Thériot
Musci Frondosi Archipelagici Indici et Polynesiaci. Ed. M. Fleischer 12
Musci Frondosi Archipelagici Indici. Ed. M. Fleischer
Musci japonici Exsiccati. Ed. Z. Iwatsuki and A. Noguchi & S. Hattori
Musci Turkestanici. Ed. V. F. Brotherus
Société d'Échange des Muscinées (S. E. M.)
Sphagotheca Boreali-Americana. Ed. R. E. Andrus and D. H. Vitt
Svenska Pacific Expeditionen 1917-17. Ed. Carlo Inga Skottsberg
Flora exsiccata Austro-Hungarica, a Museo universitatis Vindobonensis edita
Flora Hungarica exsiccata, a sectione botanica Musei Nationalis Hungarici edita
Lichenes Bükkenes Exsiccati. Ed. F. Föriß
Lichenes Regni Hungarici Exsiccati. Ed. Ö. Szatala
Lichenes saxonici exsiccati. Ed. Schade, Stolle & Riehmer
Lichenes Selecti Exsiccati. Editi ab Instituto Botanico Academiae Scientiarum
Cechoslovaca, Pruhonice prope Pragam. Ed. A. Vězda
Lichenotheca Rossica Exsiccata. Ed. P. Savicz
Plantae Exsiccatae Carpatorum. Ed. A. Margittai
Plantae Hungariae Exsiccatae. Ed. Á. Boros
Tiliae Exsiccatae Criticae Ed. J. Wagner

A herbáriumunkról eddig megjelent publikációk jegyzéke

- Kis G. (2004): Non European Bryophyta types and list of exsiccata in the Eger Cryptogamic Herbarium (EGR). *Folia Hist. nat. Mus. Matr.* 28: 5–52.
- Kis G., Pócs T., Szabó A. (2000): Az Eszterházy Károly Főiskola Növénygyűjteményei. A Magyar Tudomány Napja '99. Konferencia előadásainak összefoglalói. EKF Biológia és Környezettudományi Intézet. Eger, pp. 40–41.
- Molnár K. (2004): Lichen types and list of exsiccata in the Eger Cryptogamic Herbarium (EGR). *Folia Hist. Nat. Mus. Matr.* 28: 53–55.
- Nagy I. & Papp S. (1965): Az Egri Tanárképző Főiskola herbárium – Bot. Közlem. 52: 157–159.
- Ochyra R. & Pócs T. (1992): Bryophyta Africana Selecta. Series I–IV. Number 101–200. (Schaedae of Exsiccata) Kraków, 4 x 7 pp.
- Ochyra R. & Pócs T. (1993): Bryophyta Africana Selecta. A new exsiccata from Africa. *Fragm. Flor. Geobot.* 37 (2): 379–388. Kraków.
- Ochyra R. & Pócs T. (1993): Bryophyta Africana Selecta. Centuria II. *Fragm. Flor. Geobot.* 39 (1): 129–135. Kraków.
- Ochyra R. & Pócs T. (1993): Bryophyta Africana Selecta. Series V–VIII. Number 1–100. (Schaedae of Exsiccata) Kraków, 4 x 7 pp.
- Pócs T. (1976–1977): Type catalogue of the Bryophyte Herbarium of Ho Si Minh Teacher's College, Eger, Hungary. *Folia Hist. nat. Mus. Matr.* 4: 15–36.
- Pócs T. (2000): Botanikai kutatások 50 esztendeje az Egri Tanárképző Főiskola Növénytani Tanszékén. Magyar Tudomány Napja '99. Konferencia előadásainak összefoglalói. EKF Biológia és Környezettudományi Intézet, Eger. pp. 34–36.
- Pócs, T. (2005): Activities in tropical bryology at the Eszterházy College, Eger, Hungary (EGR) during 2004–2005. *Bryol. Times* 116: 6
- Sass-Gyarmati A., Molnár K., Vojtkó A. and Dulai S. (2010): Bryophyte and lichen species collected by Antal Margittai found in the Herbarium of Eger (EGR). A Kárpátok növényzetének vizsgálata az elmúlt kétszáz évben. *Proceedings*, 220–226 p. Mukacevo-Beregovo, Ukraine.
- Sass-Gyarmati A. & Vojtkó A. (2010): The Herbarium of the Botanical Department in Eszterházy Károly College (EGR). *Acta Biologica Plantarum Agriensis*. Tomus 1: 7–13.
- Suba J. (1981): Emlékezés Vrabélyi Mártonra, Heves megye nagy flórákutatójára. *Folia Hist. nat. Mus. Matr.* 7: 11–14.
- Vojtkó A. (1996): Vrabélyi Márton Bükk hegységi gyűjtései az egri Növénytani Tanszék herbáriumában. – *Bot. Közl.* 83: 170.